

Märgalade taastamise ja kohaliku omavalitsuse puutepunktid

Foto: Anna Birgitta Erikson

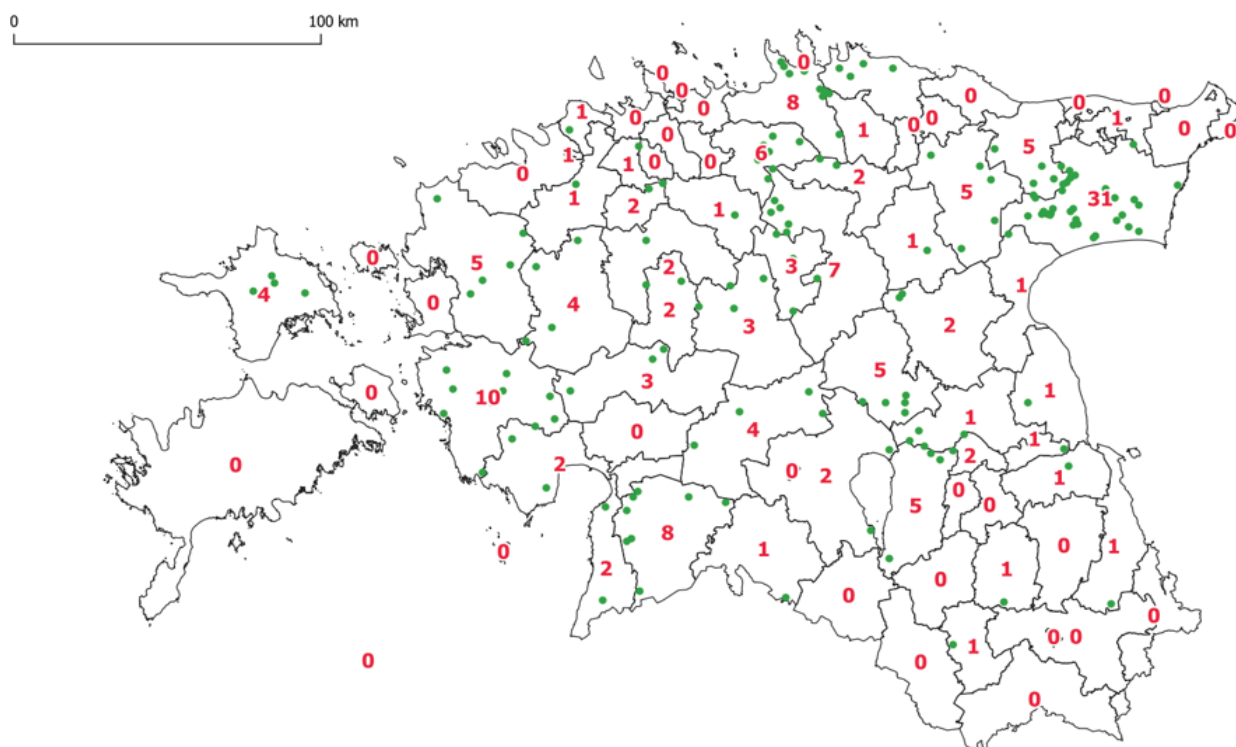
Märgalade taastamine on osa laiemast looduse taastamisest

Looduse taastamine on teadlik tegevus, mille eesmärk on tervendada loodust seal, kus inimtegevus on selle loomulikku toimimist häirinud. See võib tähendada nii loodusele rahu andmist kui ka aktiivseid taastamistöid.

Eesmärk on suurendada elurikkust, taastada ökosüsteemide loomulik toimimine ning tagada tervislik ja vastupidav elukeskkond nii inimestele kui ka teistele liikidele.

Taastamistöödega ei soovita taasluua mõne konkreetse ajahetke tingimusi, vaid kõrvaldada või leevendada inimtegevuse mõjusid, millega loodus omal jõul toime ei tule. Märjalade puhul on selliseks mõjuks sageli kuivendussüsteemid. Selles infolehes keskendume märjalade taastamisele.

Looduse taastamine on “protsess, mille käigus aidatakse aktiivselt või passiivselt kaasa ökosüsteemi taastumisele, et parandada selle struktuuri ja funktsioone, et säilitada või suurendada selle elurikkust ja ökosüsteemi vastupanuvõimet ning isereguleerimise võimet.” (Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus 2024/199, mis käsitleb looduse taastamist)

Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) lähiaastateks kavandatud mörgalade taastamise plaanid riigimaadel: 155 taastamisala kogupindalaga 36900 ha. Punaste numbritega on kaardil märgitud taastamisalade arv omavalitsuses. Tegelik taastamisvajadus täpsustub tööde planeerimise käigus ning terviklik vaade looduse taastamise vajadusele tekib riikliku taastamiskava koostamise käigus, mida veab eest Kliimaministeerium. Allikas: RMK (2026.a seisuga)

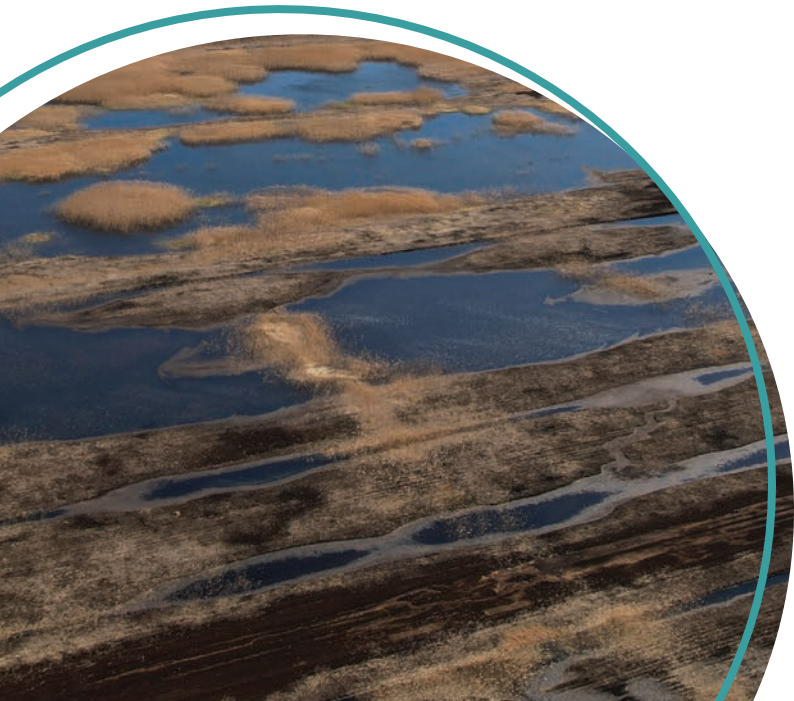
Miks märgalasid taastatakse?

Eestis on märgalade taastamise peamine eesmärk ohustatud, haruldaste või kahaneva arvukusega liikide elutingimuste parandamine. Sel moel hoiame elurikkust. 20. sajandi jooksul oleme põllu- ja metsamaa saamiseks märgalasid ulatuslikult kuivendanud. Selle tagajärjel on Eesti loodusele omaseid soid ja soometsasid oluliselt vähemaks jäänud.

Sellest tulenevalt läheb üpris kehvasti ka soode ja soometsadega seotud liikidel. Samuti hakkab kuivendatud turvasmuld lagunema ning selles olev süsinik lendub, seega on kuivendatud turbaalad ka olulised kasvuhoonegaaside allikad.

2024. aastal avaldatud aruande kohaselt jõudis kuivendatud turbamaadelt õhku üle 20% Eesti kasvuhoonegaaside koguheitest.

Kunagine turbakaevandusala Lavassaares, mille taastamiseks on vaja inimese abikätt. Foto: Marko Kohv

Metsis turbapaisul. Seired näitavad, et taastatud märgade elupaikade liigid võtavad alad omaks.
Foto: Jüri-Ott Salm

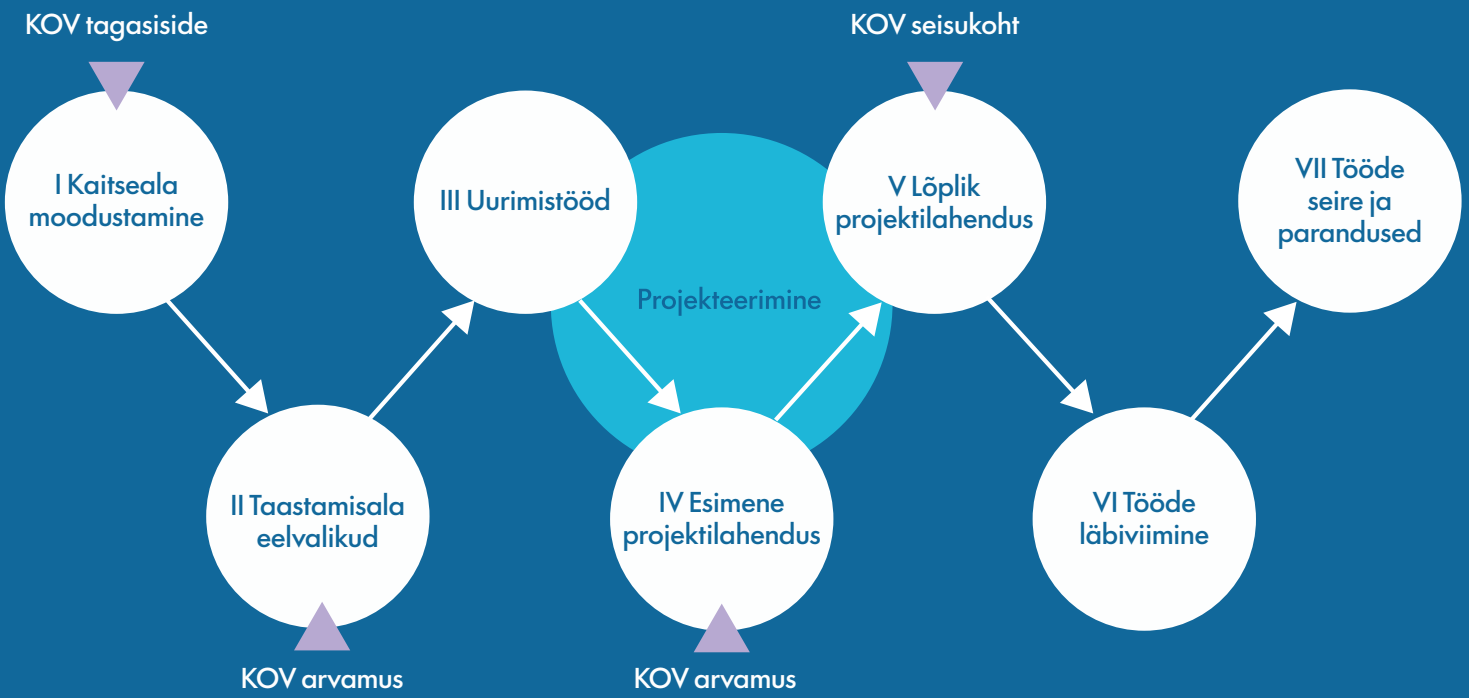
Milline on kohaliku omavalitsuse roll?

Kuigi eesmärk loodust taastada on üleriigiline, toimuvad taastamistööd konkreetsetes kohtades ja siin on kohalikul omavalitsusel (KOV) oluline roll taastamisvajaduse mõtestamisel ja kohalike inimestega suhtlemisel.

Märgalade taastamine toimub enamasti kaitsealustel riigimaadel ning KOV saab arvamust avaldada taastamisvõtete valikute, asukoha ja ajastuse kohta. Taastamise planeerimine on aga pikemaajalisem tegevus ning maakasutuse suunamisel saab vald siduda looduskaitseelised tegevused oma pikaajaliste arenguvisionidega.

Taastamise juures on kaasärääkimise võimalusi mitmes etapis. Kuna taastamistööd toimuvad esmajärjekorras kaitsealadel, siis algab tööde kavandamine juba kaitseala loomise ja kaitse korraldamisega.

Taastamise teekaart ja kohaliku omavalitsuse kaasärääkimise võimalused

I etapp – Kaitseala moodustamine

Kaitseala moodustamisel luuakse kaitse-eeskiri ja kaitsekorralduskava, milles määratletakse lähtuvalt seelsetest loodusväärtustest nii taastamistööde vajalikkus kui ka teised looduskaitse tegevused. Mõlemad dokumendid avalikustatakse ja kogutakse tagasisidet, sh vallavalitsuselt ning volikogult.

Kohaliku omavalitsuse üldplaneeringus, arengukavas ning kliimakavades saab looduse taastamist samuti käsitleda – näiteks täpsustades rohevõrgustiku paiknemist (üldplaneeringus), hinnates taastamispotentsiaali näiteks kliimamõõdikutes (arengukavas) või seades eesmärgi maakasutuse heitmete vähendamise osas (kliimakavas).

II etapp – Taastamisala piirkonna eelvalikud

Taastamisala eelvalikud tehakse vastavalt kaitseala(de) kaitse-eeskirjas ja kaitsekorralduskavas sõnastatud vajadustele. Igale taastamistööle eelneb põhjalik uurimine ja kaalumise faas, kus täpsustatakse loodusväärtusi, uuritakse, kuidas vesi maastikus liigub, ning kuidas hoida taastamise mõjud kindlalt vaid soovitud taastamisala piires.

Eelvalikute põhjal sünnib taastamise plaan, mis võib kanda erinevaid nimesid: taastamiskava, kraavide sulgemise kavatsus või veerežiimi taastamise lähteülesanne. Sellele plaanile küsitakse koostööst Keskkonnaametilt ning Maa- ja Ruumiametilt. Juhul kui RMK ei ole ise taastamisprojekti eestvedaja, siis ka RMK-lt. Kohalikul omavalitsuselt küsitakse aramus ning toimub ka plaanide avalik tutvustus ja tagasiside kogumine.

III etapp – Uurimistööd

Taastamise läbiviimiseks koostatakse taastamistööde tehniline projekt, mis algab taas põhjaliku uurimisega – enamasti käivad projekteerijad suure osa taastamisalast füüsiliselt läbi ning möödavad kraavid üle; vajadusel taotletakse maa- ja ruumiametilt projekteerimis-tingimused.

IV etapp – Esimene projektilahendus

Valmib projekti esimene versioon, mida tutvustatakse kohalikele omavalitsusele ning avalikkusele. Juhul kui taastamistööd võivad mõjutada eramaad, võetakse maaomanikelt koostööst. Ilma koostööst eramaid ei mõjutata. Kui taastamistööde mõju ei ole võimalik välistada ja koostööst maaomanikult ei saada, siis muudetakse projekti.

V etapp – Lõplik projektilahendus

Vastavalt kogutud tagasisidele tehakse projektis parandused ning lõplikule projektilahendusele küsitakse koostööst taas Keskkonnaametilt, Maa- ja Ruumiametilt (vajadusel RMK-lt ja maaomanikelt) ning kohalik omavalitsus saab esitada oma seisukohad.

VI etapp – Tööde läbiviimine

Algavad taastamistööd, ning ka siin etapis võib selguda vajadus projekti muutmiseks. Oluliste asjaolude ilmnemisel saab ka tööde käigus kaasa rääkida ja muutusi ellu kutsuda. Pisimuudatused ei vaja uut koostööst, ent need räägitakse läbi samade osapooltega, kellega oli suhtlus varem.

VII etapp – Tööde seire ja parandused

Taastamistöödele järgneb tulemuste seire ja vajadusel ka parandustööd, mille eest riigimaadel vastutab RMK.

Looduse taastamisest saavad kasu nii loodus kui ka kohalikud elanikud

Mõnikord saab taastamisprojektide toel pakkuda kohalikule kogukonnale lisahüvesid. Näiteks oli projektis WaterLANDS (2021–2026) võimalik luua kahe taastamisala juurde kohalike jaoks jalutusradasid. Nii marsruut kui eesmärk sündisid koosloomena projekti meeskonna, kohalike omavalitsuste ja kogukondade vahel. Rajad pakuvad mugavat võimalust looduses liikuda ning jälgida samas kodukoha maastike taastumist.

Pärnu linna ja Tori valla piirile, Sindi linna külje alla loodi teadaolevalt Eesti esimene harrastusteaduse rada, mille on hästi vastu võtnud nii kohalikud elanikud, piirkonna koolid kui ka vallavalitsused.

Samal põhimõttel saavad harrastusteadlased loodusvaatlusi teha ka Lavassaare jääksoo taastamisalale rajatud loodusrajal. Raja juurde ehitati ka väike vaateplatvorm, mis annab võimaluse heita pilgu taastuvalle õõtsikule ning sealsele elanikkonnale väga tähtsa linnu – sookure – tegemistele.

Foto: Anna Birgitta Erikson

“Kõrsa soo taastamine on olnud hea näide sellest, kuidas koostöös kohaliku kogukonnaga sünnivad parimad lahendused. Juba taastamistöde planeerimisel kaasati aktiivselt nii Tori valda kui ka kohalikku kogukonda, mistõttu kujunes protsess sisukaks koostööks. Lisaks toimusid eriilmelised üritused, millega enamik inimesi igapäevaselt kokku ei puutu, näiteks sai istutada jõhvikaid, rajada turbapaise ja ehitada hakkepuidust madu. Eriliseks väärtuseks peame harrastusteaduse rada, mis ühendab looduses liikumise, õppimise ja teaduse.” – Kärt Linder, Tori valla keskkonnanõunik

“Turbakae-vandusettevõtte Tootsi Turvas asus seadusest tuleneva kohustusena taastama Lavassaare jääksood, kuid kuna ettevõttel endal puudus nii mahuka taastamisprojekti elluviimiseks varasem kogemus, liituti projektiga WaterLANDS. Koostöös Tartu Ülikooli ja Eestimaa Looduse Fondiga sai rakendada nii varasemaid kogemusi kui ka katsetada teaduspõhiseid lähenemisi, näiteks bioloogiline taastamine, taastumise kiirendamine puutuhaga jms.” – Evelin Krekker, AS Tootsi Turvas keskkonna ja tööohutuse juht

Korduma kippuvad küsimused märgalade taastamisel

Kui palju eramaid mõjutatakse?

Taastamistööd toimuvad esmajärjekorras riigimaal. Eramaadega piirnevaid kraave taastamise käigus ilma maaomaniku nõusolekuta ei suleta ja eramaid veerežiimi taastamise tööd ei mõjuta. Ainult siis, kui omanik on nõus, tehakse taastamistööd ka eramaadel.

Kas töödest on mõjutatud majandusmetsad?

Taastamistööd toimuvad peamiselt looduskaitsealadel ja ilma kooskõlastusega ei mõjutata läheduses olevaid majandusmetsi. Majandusmetsaga piirnevaid kraave reeglina ei suleta. Siiski on ka erandeid – 2024. aastal taastati osaliselt veerežiim Kõrsa soo serval endisele kaevandusalale kujunenud metsades, mis jäid ka edasiselt majandatavaks.

Kas taastamistööd võimendavad üleujutusi?

Ei. Märgalade taastamine aitab hoopis ootamatuid üleujutusi leevendada, kuna taastatud aladel pikeneb vee viibeaeg ja vihma- ning lumesulamisvesi ei jõua nii kiiresti jõgedesse.

Projekti WaterLANDS veavad Eestis ees Tartu Ülikool, Eestimaa Looduse Fond, RMK ja Tootsi Turvas. Projekti WaterLANDS (nr 101036484) rahastab Euroopa Liidu Horizon 2020 uuringute ja innovatsiooni programm. Rohkem infot: www.elfond.ee/waterlands

Esitatud teave kajastab autorite vaateid ja Euroopa Komisjon selle eest ei vastuta

Hoopis senini toimiv kuivendussüsteem võib võimendada jõgedes üleujutusi, sest vesi jõuab tänu kuivenduskraavidele lühema ajaga jõesängi, kuhu see lõpuks ära ei mahu.

Kuidas on välistatud infrastruktuuri kahjustamine?

Teegraavid jäävad reeglina avatuks. Teede seisundi säilitamiseks rajatakse vajadusel truupe, kujundatakse kraave ümber või eemaldatakse koprapaise teekraavidel. Samuti tagatakse taastamisala ümbruse kuivendussüsteemide edasine toimimine samamoodi nagu varem.

Kui palju puid alal hukkub kraavide sulgemise tõttu?

Puude lausaline hukkumine Eesti taastamisaladel on erand, mitte reegel. Seda näitab ka Tartu Ülikooli 2025. aastal tehtud uuring, mis leidis et kõigist aastatel 2013–2021 taastatud soometsadest vaid 3,95 protsendil toimusid puistus tugevad muutused, sh puude hukkumine. Ülejäänud aladel jätkub puistu looduslik areng ja taastuvad märgaladele iseloomulikud tunnused.

Foto: Anna Birgitta Erikson